

Benedek András: Változó szakképzés. A magyar szakképzés szerkezetének változásai a 20. század utolsó negyedében

nem csak egy-egy tevékenységet, szakmát, foglalkozást tekintve. Ebben a folyamatban szerzőnk nagy jelentőséget tulajdonít a szakmai pedagógiai hatásrendszernek, a szakképzési törvénynek és kapcsolódó jogszabályainak. A szakképzés így mentesülhet az általánosan művelő feladatoktól és meghatározó módon koncentrálni a szakmai elméleti és gyakorlati képzésre. Ez a képzési időre is ésszerű módon hat, differenciálva a képzési feladatok szerint, megnyitva a lehetőséget a felsőoktatással való együttműködésre.

A szakképzés, mint a humán erőforrás fejlesztése és a teljesítménynövelés eszköze-feltétele, mindenütt az érdeklődés homlokterében áll. Benedek András munkája a nem lebecsülendő – és irányítása alatt eddig kialakuló – hazai rendszert mutatja be. Az eddig megteremtett alapokon az Uniós országok szakképzése olyan feltételrendszerrel fejlődhet tovább, amelyben a változó körülményekhez alkalmazkodva erősítheti az immár globális gazdaságban való helytállást.

Benedek András (2003): *Változó szakképzés. A magyar szakképzés szerkezetének változásai a 20. század utolsó negyedében*. Okker, Budapest.

Krisztián Béla
egyetemi docens,

Humán Menedzsment Tanszék, TTK, PTE, Pécs

Kelet és Nyugat vonzásában

V. Molnár László kötetének, F. I. Jankovič – Iskolareformer a felvilágosodás szellemében című fejezete, mint rész az egészben mutatja fel a könyv sajátos erényeit, aktualitását.

A szerb kisebbség magyarországi oktatásának történetéről eddig nem jelent meg magyarul összefoglaló munka. A téma iránt érdeklődőknek be kell érniük tanulmányokkal. Ezek közé tartozik V. Molnár László írása is a neves szerb pedagógusról, Feodor I. Jankovičről. A szerző, tanulmánya elején elhangzó ígérete szerint, a moszkvai Régi Okmányok Állami Levéltárában végzett kutatások eredményeivel bővíti a téma szakirodalmát, valamint a vonatkozó külföldi szakirodalom áttekintése révén változza a jeles pedagógus életpályáját.

A szerző a széles háttér felvázolásával kezd feladatához. A színhely a Habsburg Birodalom – az időpont a 17. század utolsó évtizede.

A Magyarországra a török elől éppen csak bemenekült szerbek máris jelentős privilégiumokat nyertek I. Lipót császártól, melyeket aztán utódai is rendre megerősítenek. Az 1718-as pozsareváci béke után a szerbek fő letelepedési területét – a Bánát vidékét – az Udvari Kamara irányítása alá helyezik. Az ezt követő két évtized a szerb iskolaügy fejlődésének első szakasza. A metropoliták sikeres diplomáciájának hatására sorra érkeznek Oroszország területéről a tankönyvek és a tanítók, valamint ekkor jönnek létre az első alsófokú iskolák, melyek alapítását 1727-től császári rendelet is engedélyez a szerbek számára. Az 1737-től újraindult Habsburg-Oszmán háború azonban megállítja az iskolaügy fejlődését, ami majd csak 1749-ben kap újabb lendületet. Folytatódik az orosz könyvek behozatala, és az 1750–60-as években grammatikai iskolák és papi szemináriumok létesülnek.

Az 1770-es évektől Mária Terézia katolizáló- és reformtörekvései új kihívást jelentenek a szerb oktatásügy számára. 1773-ban az Udvari Kamara Feodor Jankovičot nevezi ki „valamennyi szerb iskola igazgatójává”.

Jankovič születési idejét 1740 és 1744 közé helyezik az egyes kutatók. Elemi iskolai tanulmányait szülőfalujában, a Pétervárad melletti Sremska Kamenicában végzi. 1755-

től a karlováci gimnázium olyannyira kiváló tanulója, hogy *Vidak* püspök, későbbi metropolita figyelmét is felhívja magára. A püspök támogatja továbbtanulását, amit Pozsonyban majd Bécsben folytat.

V. Molnár itt megemlíti, hogy Jankovič Pozsonyban megismerkedett és barátságot kötött *Tessedik Sámuellel*, ám sajnos a forrás megjelölése nélkül. Valószínűsíthető azonban, hogy az oktatásügy mindkettőjük gondolkodásában már ebben az időszakban is központi helyen állt. Tanulmányai befejezése után hamarosan visszatért Temesvárra, ahol patrónusa, *Vidak* püspök személyi titkára lett. 1772-ben a szerb vezetés nem lehetett túl elégedett addigi oktatásügyi eredményeivel, mert új vezető kinevezését szorgalmazta. A befutó *Vidak* jelöltje, Jankovič lett. 1774-től *Vidak* már metropolita, így Jankovičcsal még hatékonyabban tudtak dolgozni a szerb oktatásügy előremozdításán. Jankovič tervezetek készítésével vett részt *Mária Terézia* 1774. április 14-i rendelkezésének kidolgozásában, ami a Bánátban kötelezővé tette a kétosztályos, ún. triviális iskolák felállítását. A császárnő 1774. augusztus 16-án Jankovičnak, munkája elismeréseképp, nemesi rangot adományozott.

Jankovič a szerb iskolák vezetőjeként vett részt a szerb egyházi vezetés és *Mária Terézia* között 1774 őszén zajló vitában, melynek során a császárnő centralizációs és uniformizációs érdekekre hivatkozva elutasította a szerbek normaiskolák felállítására vonatkozó kérelmét. A császárnő 1776. november 2-án kiadta a görögkeleti közösségekre vonatkozó iskolatörvényét, a szerb iskolák egységes irányításáról és ellenőrzéséről. Szerb részről Jankovičot bízta meg egy iskolai bizottság felállításával, melynek feladata a pápens határozatainak végrehajtását konkrét javaslatokkal való segítése volt.

Az egyik legnagyobb nehézséget az iskolák tanárokkal való ellátása jelentette. Jankovič ezért két társával Bécsbe utazott, hogy ott személyesen *Johan Ignaz Felbiger*től sajátítsa el a normamódszerrel való oktatást. Néhány hónapos bécsi tartózkodása alatt Jankovic lefordította *Felbiger* előadásait, valamint lefordította és átdolgozta „Módszer-tankönyv”-ét is. 1777. július 14-én Temesváron az új módszerrel felvértezve indította el a bánáti tanítók átképzését. E program keretében 1799-ig a térség szinte valamennyi tanítóját átképezték.

A Bánátot 1778-ban Magyarországhoz csatolták és területét Temes, Torontál és Karán-Sebes vármegyékre osztották. A közigazgatási egységesítést 1782-ben követte az iskola-rendszer átrendezése is. Az év márciusára Pozsonyba összehívott felekezeti iskolai vezetők a *Ratio Educationis* végrehajtását voltak hivatottak megvitatni. A katolikus iskolák vezetői azonban heves támadást intéztek a szerbek ellen. Vallási és nyelvhasználati jogaik korlátozását kívánták elfogadtatni Jankovičcsal. Ő március 26-án még bizakodva ír püspökének, ám április 9-én a konferencia nyomására kénytelen volt elfogadni a cirill betűs nyomtatás tilalmát. Ezzel párhuzamosan *II. József* Jankovičot Oroszországba küldi.

V. Molnár nem tér ki a konferencia részletes elemzésére, ám figyelemre méltónak tartom az egybeesést a konferencia időpontja és Jankovič eltávolítása között. Különösen érdekes, hogy az általa kijelölt utód, *Avram Mrazovic*, akivel együtt sajátította el az úgynevezett „normamódszert” Bécsben, mindössze 3 hónapig tölthette be posztját (1782. dec. 1.–1783. febr. 28.), miután a magyar hatóságok a leváltását kérték. (A konferencia vezetője ugyanaz a *Felbiger*, aki *II. József*nek Jankovič Oroszországba küldését javasolja.) A szerző a munka további részében bemutatja Jankovič oroszországi tevékenységét, melynek fontosságát nehéz lenne túlhangsúlyozni az oroszországi népoktatás kialakulása szempontjából.

A téma összefoglaló jellegű magyar nyelvű irodalma nem túl bőséges, ezért is különösen érdekes V. Molnár munkája, amely összefoglalja a bánáti iskolaügy történetét a kezdetektől 1783-ig. A kötet bevezetőjében a következőket olvashatjuk: „Meggyőződésünk ugyanis, hogy kizárólag a verifikálható, a filológia és a forráskritika módszereivel ellenőrzött, levéltári és kézirati dokumentumokra támaszkodó, elmélyült, nem kampányszerű

kutatásoknak van értelmük, hiszen mások vizsgálódási eredményeinek egyszerű átvétele, kompilációja ugyan könnyű dolog, de az ilyen művek kihullanak az idő rostáján.“

Nem kis igényű szavak ezek. A mű olvasása után különösen furcsán hatnak. Az elsődleges forrásokra való hivatkozás (azaz a levéltári vagy kézirati dokumentumokra) az ismertetett fejezetben nem túl gyakori. Nem kívánom itt a „hiányzik” szót használni, mert a több, mint ötven hivatkozás közül egy helyen a szerző a témában saját, korábban íródott munkáját hozza, melyben nem tartom kizártnak, hogy ilyenek is előfordulhatnak. Én azonban nem ítélem meg a szerzőhöz hasonló szigorral a munka értelmét. Tagadhatatlan előnyének tartom, hogy összegyűjtötte a témához kapcsolódó szakirodalom egy részét, és azt összefoglalva prezentálja olvasóinak. Hiányosságának tartom azonban, hogy az egyes műveket nem próbálja meg egy logikailag egységes rendszerbe foglalni, nem hívja fel a figyelmet a lehetséges összefüggésekre és kérdésekre, nem ad irányt a további kutatásoknak.

Úgy gondolom, hogy mindezek ellenére a mű olvasása számtalan kérdést vet fel, melyekért hálás vagyok V. Molnár Lászlónak.

V. Molnár László (2003): „*Kelet és Nyugat vonzásában*”. Magyar Tudománytörténeti Intézet

Majoros Gábor
egyetemi hallgató,
Kulturális Antropológia Tanszék,
Miskolci Egyetem, Miskolc

Életrajzi én(ek)

A monográfiairás alapvetően megváltozott elméleti kontextusa legalább két olyan eljárásra hívta fel a figyelmet az elmúlt évtizedben, mely nagyban hozzájárult e műfaj leértékelődéséhez, majd önreflexívúvá válásához. Az egyik a biográfiai keret természetlen fenntartására, a másik a tárgy poétikai megfontolásokat nélkülöző túlértékelésére vonatkozik. Brassai Zoltán Gárdonyi-könyve mindenekelőtt azért problematikus vállalkozás, mert továbbörökíti e kérdéses narratívák előfeltevéseit.

Brassai már az előszóban megfogalmazza, hogy *Gárdonyi* életművével mostohán bánik a jelenkori irodalomértés: „Az utóbbi időben nagy lett körülötte a csend. (...) Nem került be a kánonba.” (8.) Már itt jelezni kell, hogy ennek a szituációnak a kialakulása nem tartozik az irodalomtörténeti rejtélyek közé. Ezzel kapcsolatban egy fontos tapasztalatra hivatkoznék. Amikor *Eisemann György*-gyel és *Kulcsár-Szabó Zoltán*mal elkészítettük középiskolai tankönyvünk első változatát, a kéziratban még szerepelt egy *Gárdonyiról* szóló rövid rész. A lektori és a szerkesztői értékelések azonban világossá tették, hogy „A 19. század végének és a 20. század elejének magyar epikája” című alfejezetből ez a passzus elhagyható. Hogy miért, arra választ ad maga a tankönyvrészlet, melynek néhány mondatát idézném: „Első sikerét ‚Az én falum’ (1898) című novellaciklusával érte el, mely a korszakban elszaporodó – és *Mikszáth Kálmán*mal a legmagasabb szinten művelt – régió-elbeszélések körébe tartozik. *Gárdonyi* kötetében a zsánerképek rajzának hatásos poétikája keveredik a szociológiai szempontok olykor meglehetősen didaktikus célzatosságával. (...) Epikája – legalábbis töredékesen – felmutatja a korszak művészi világtapasztalatának számos vonását,